

ρατηρεῖ ὁ Ἐγγελος ὅτι ὁ θεὸς ὡς Ἐγὼ διακρίνεται τοῦ παντὸς ὡς τι διάφορον αὐτοῦ. Ὡς ζωὴ ἐξ ἄλλου ἀντι- παραβάλλει ἑαυτὸν ὡς αἰώνιον ὑποκείμενον εἰς ἑαυτὸν ὡς ἀντικείμενον καὶ ἀναλαμβάνει ἔπειτα εἰς ἑαυτὸν τὸ ἀντικείμενον τοῦτο. Ἄνευ τῆς κινήσεως ταύτης τῆς ἐν τῷ θεῷ ζωῆς θὰ ἦτο οὗτος κενὸς καὶ ἀπολιθωμένος. Ἐὰν ἦτο μόνον πατήρ, θὰ παρέμενεν αἰωνίως κεκρυμμένος θεός, ἀγνώριστος δι' ἀποκαλύψεως. Ἀντὶ τούτου βούλεται κόσμον ἐν χρόνῳ καὶ κοινωνίαν πεπερασμένων πνευμάτων. Ἀλλὰ συγχρόνως βούλεται νὰ ἐνώσῃ πάλιν ταῦτα μετ' ἑαυτοῦ, ὡς ἀναλαμβάνει ἑαυτὸν ὡς ἀντικείμενον εἰς τὸ θεῖον ὑποκείμενον. Τὰ πεπερασμένα ὅμως πνεύματα ἀντιστρατεύονται εἰς τὴν αἰωνίαν βούλησιν τοῦ θεοῦ, ἡ σύγκρουσις δὲ αὕτη τῶν βουλήσεων ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς ἱστορίας. Ἄλλ' ὁ θεὸς ὁδηγεῖ αὐτὰ εἰς τὴν συνείδησιν τῆς αἰωνιότητος διὰ μακρᾶς ἀγωγῆς συντελουμένης τῇ βοηθείᾳ τῆς διαλεκτικῆς ἀπείρων ἀντιθέσεων καὶ τῆς ὑπερνικήσεως αὐτῶν. Ἡ μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀντίθεσις οἴρεται, ἐπειδὴ οὗτος καθίσταται ἰκανὸς ὅπως προσλάβῃ ἐν ἑαυτῷ αἰωνίαν καὶ ἀπειρον ἀξίαν. Τοῦτο ὅμως κατορθοῦται δι' ἐμπειρικοῦ, ἱστορικοῦ προσώπου, ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ ὁποίου συναισθάνεται ἕκαστος ὅτι ἄρχονται χρόνοι, καθ' οὓς ὁ θεὸς αὐτὸς κυριαρχεῖ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο πρόσωπον εἶνε ὁ Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου ἔληξεν ἡ πρωταρχικὴ ἐκείνη ἔρις μεταξὺ τοῦ ἀπολύτου πνεύματος καὶ τῶν πεπερασμένων πνευμάτων. Ἐν αὐτῷ θεὸς καὶ ἀνθρώπος ἐπανεῦρον ἀλλήλους, ἀποτελέσαντες διαρκῆ ἐνότητα. Διὰ τοῦτο εἶνε τὸ πρότυπον καὶ ἡ ἀπαρχὴ ἐκείνου, ὅπερ μέλλει νὰ συμβῇ ὡς πρὸς σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα.

Ὡς ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκείας οὕτω γόνιμος εἰς ἐπίδρασιν ὑπῆρξε καὶ ἡ περὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ κράτος

φιλοσοφία τοῦ Ἐγγέλου, ἣτις ἀναπτύσσεται διὰ τῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Καντίου καὶ εἶνε αὐτὸ τοῦτο θεωρία περὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος. Θέμα αὐτῆς εἶνε ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Ὁ φιλόσοφος τῆς Καινιξβέργης τὸ μὲν δὲν κατώρθωσε νὰ χωρήσῃ πέρα τῆς εἰδολογικῆς ἠθικῆς μήτε νὰ καθορίσῃ τὰ καθ' ἕκαστον καθήκοντα, τὸ δὲ ἀντικατέστησε τὴν ζωντανὴν ἠθικὴν προσωπικότητα δι' ἀφηρημένου ἠθικοῦ ὑποκειμένου. Τουναντίον ὁ Ἐγγελοσ ἐξαίρει ἰδιαζόντως τὴν ἠθικὴν οὐσίαν τῆς προσωπικότητος, ἀρνεῖται δὲ ὅτι τὸ καθῆκον εἶνε ἡ ὑστάτη ἠθικὴ ἀξία. Τὸ ἀγαθὸν δὲν εἶνέ τι ξένον πρὸς τὸ ἠθικὸν ὑποκείμενον, ἀλλὰ μαρτυρία τοῦ πνεύματος περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ οὐσίας. Ἡ ἠθικὴ βούλησις τοῦ ὑποκειμένου καὶ τὸ ἀντικειμενικὸν περιεχόμενον αὐτῆς ἀποτελοῦσιν ἑνιαῖον καὶ ἀδιάρρηκτον ὅλον. Ἡ ἐνότης αὕτη χαρακτηρίζει καὶ τοὺς θεσμοὺς τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, τὴν οἰκογένειαν, τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ κράτος. Ἀφ' ἐνὸς μὲν διέπονται οὗτοι ὑπὸ αἰωνίων ἀντικειμενικῶν νόμων, ἀφ' ἑτέρου δὲ στηρίζονται ἐπὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ἠθικῆς βουλήσεως τῶν καθ' ἕκαστον ἠθικῶν προσωπικοτήτων, αἵτινες εἶνε οἱ φορεῖς αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι καὶ τὸ κράτος εἶνε ἠθικὸς ὀργανισμὸς, πραγματοποίησις τῆς ἠθικῆς ἰδέας. Ἐν αὐτῷ πληροῦται ἡ πρὸς συμπλήρωσιν καὶ ὁλότητα νοσταλγία τοῦ ἀτόμου, τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας. Ὡς πρωταρχικὴ δὲ ἠθικὴ ἰδέα διαφοροποιεῖται τὸ κράτος εἰς κοινωνίαν, οἰκογένειαν καὶ ἄτομα. Ἀποτελεῖ πλουσίαν διάρθρωσιν τοῦ ἠθικοῦ καθ' αὐτό, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ γνωρίσωμεν. Καὶ ἐπειδὴ εἶνε ὀργανισμὸς, ὅσακις μέλος τι αὐτοῦ τείνει νὰ καταστῇ αὐτοτελὲς συμπάσχουσι καὶ συγκαταστρέφονται πάντα, ὡς ἐξ ἄλλου ὁ νόμος τοῦ ὅλου διέπει πάντα τὰ μέλη αὐτοῦ. Τὸ πολίτευμα

αὐτοῦ δὲν εἶνέ τι τὸ τεχνητόν, ἀλλὰ προῖόν τῆς ἐργασίας ὀλοκλήρων αἰώνων, ἡ ἰδέα καὶ ἡ συνείδησις τοῦ ἐλλόγου, αἵτινες ἀνεπτύχθησαν ἐν τινι λαῶ. Ἐκδηλοῦται δὲ καὶ ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ κράτος ὡς ἀπηρτισμένη ἐνότης καὶ ὡς ἀτομικότης. Ἡ ἱστορία εἶνε τὸ ὑπατον αὐτοῦ δικαστήριον, τοῦτο δὲ τὸ κύριον ἀντικείμενον αὐτῆς. Διὰ τῆς συνδέσεως τῆς μονομεροῦς ἀποκλειστικότητος αὐτοῦ πρὸς καθολικὰς ἰδέας δύναται νὰ μεταβληθῇ εἰς κοσμοϊστορικὸν κράτος, εἰς φορέα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας κατὰ ὠρισμένην τινὰ ἐποχὴν. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος ἐπιστεγάζεται ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἄλλ' αὕτη «δὲν ἀποτελεῖ τὸ ἔδαφος τῆς εὐτυχίας. Αἱ περίοδοι τῆς εὐτυχίας εἶνε φύλλα κενὰ ἐν αὐτῇ». Διὰ τοῦτο ἡ ὑστάτη λύτρωσις τοῦ πνεύματος δὲν συμπληροῦνται ἐν τῷ σταδίῳ τῆς βουλήσεως καὶ τῆς δράσεως. Ὑπεράνω τῆς σφαίρας τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος ὑψοῦται ἡ σφαῖρα τοῦ ἀπολύτου πνεύματος, ἡ τέχνη, ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκεία καὶ ἡ φιλοσοφία.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἐγέλου προήγαγεν εἰς φῶς πολ-
 λὰς καὶ μεγάλας ἰδέας. Ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς ὑπῆρξε τερα-
 στία, ἥδη ζῶντος ἔτι τοῦ φιλοσόφου. Τὸ σύστημα αὐτοῦ
 κατέκτησε ταχέως τὰς πανεπιστημιακὰς ἔδρας, τὴν δὲ μέ-
 θοδον παρέλαβον ὅλαι αἱ ἐπιστῆμαι. Ταχέως ὅμως ἠναγ-
 κάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν αὐτήν. Ὀλίγον μετὰ τὸν θά-
 νατον τοῦ διδασκάλου ἡ σχολὴ αὐτοῦ διεσπάσθη εἰς δε-
 ξιὰν καὶ ἀριστερὰν ροπὴν, μετὰ τῆς ἀπορρίψεως δὲ τῆς
 μεθόδου ἠτόνησε καὶ τὸ σύστημα. Εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς
 δυνάμεως αὐτοῦ συνετέλεσε μέγας ἡ ἀκμὴ τῶν φυσικῶν
 ἐπιστημῶν, αἵτινες ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας στηριζόμεναι
 ἔφθασαν ἐν τῷ μεταξὺ εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἄλλ' ἡ ἰδέα
 τῆς καθολικῆς συναρτήσεως ὅλων τῶν φαινομένων, ὡς

καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἐξελίξεως τοῦ πνεύματος δὲν ἀπωλέσθη. Διὰ τῆς πνοῆς αὐτῶν ἐζωογονήθησαν αἱ πνευματικαὶ ἐπιστήμαι, αἵτινες ἀντλοῦσι μέχρι σήμερον ἐκ τοῦ βαθυστοχάστου πνεύματος τοῦ μεγάλου φιλοσόφου.

Κατὰ τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ πεποίθησιν διὰ τῆς συνόλου πραγματικότητος διήκει ἡ συνύφανσις τοῦ ἐν χρόνῳ πρὸς τὸ ἄχρονον. Διότι ἡ πραγματικότης εὐρύνεται ὑπὸ αὐτοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τοῦ Καντίου καὶ τῶν θετικιστῶν, εἰς πνευματικὴν, πλήρη νοήματος καὶ σημασίας πραγματικότητα, ἐντὸς τῆς ὁποίας μόνῃς ζῶμεν. Εἰς ὅλας τὰς μορφὰς αὐτῆς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἀντιθέσεις ζῆ τὸ ἀπόλυτον, τὸ ἄχρονον. Ἐν παντὶ ιστορικῷ φαινομένῳ συνυπάρχει κατ' ἀκολουθίαν τὸ ὑπερατομικόν, τὸ ἐκτὸς χρόνου, τὸ αἰώνιον. Τὸ ἄχρονον τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἐκάστοτε παροῦσαν ἱστορίαν. Τὸ ἀληθινὸν παρὸν εἶνε διὰ τοῦτο ἡ αἰωνιότης.—Ἡ ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἀναβίωσις τῆς Διαφωτίσεως ἤσκησεν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν μεγαλειωδῶν ἰδεῶν τοῦ Ἐγγέλου ἢ ἐξημίωσε τὸ βαθυστόχαστον αὐτῶν νόημα. Ἡ ἱστοριοκρατία, κατὰ τῆς ὁποίας ἠγωνίσθη, ὑψωσε πάλιν τὴν κεφαλὴν μετὰ τὴν ἐκ τοῦ κόσμου ἀποχώρησιν αὐτοῦ. Ἀλλά, ὡς εὐστόχως λέγει που ὁ Ρ. Σέεμπεργκ, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει βάθος εἰς τὰ ἀνθρώπινα πνεύματα, θὰ ζῆ καὶ ὅ,τι βαθύτατον εἶπον οἱ νεκροί, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν ὑστάτων προβλημάτων. Ἡ ἐρώτησις ὅμως εἶνέ τι περισσότερον τῆς ἀπαντήσεως, τὰ δὲ δῶρα τῆς ἱστορίας παραμένουσι τοσοῦτῳ ἀσφαλέστερα ὅσα περισσότερα ἐρωτήματα ὑποκρύπτονται ἐν αὐτοῖς. Τοιαῦτα ἐρωτήματα, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα, ἐκληροδότησεν ὁ Ἐγγελος εἰς τὰς ἐπιστήμας τοῦ πνεύματος. Ἡ ἀπάντησις εἰς αὐτὰ δὲν ἔχει δοθῆ μέχρι τῆς σήμερον. Τοιουτοτρόπως τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ζῆ ὡς παρὸν, φωτίζον καὶ γονιμοποιοῦν τὰς μετ'

αὐτὸν γενεὰς τῆς ἐπιστήμης, περισσότερο δὲ ἴσως πάσης προηγουμένης τὴν σύγχρονον.

ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ ΕΓΕΛΟΥ

Ἐκ τῶν δύο ἄκρων ροπῶν, εἰς τὰς ὁποίας διεσπασθη ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἐγέλου, μεγαλυτέραν σπουδαιότητα κέκτηται ἡ ἀριστερά. Εἰς αὐτὴν ἀνήκει σειρὰ ὅλη ἀνδρῶν, οἵτινες ἤσκησαν ἰσχυρὰν ροπὴν ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου. Τοιοῦτοι εἶνε πλὴν ἄλλων οἱ θεολόγοι Μπάουρ, Στράους, Τσέλλερ, ὁ Φώϊερμαχ, ὁ Στίρνερ, ὁ Μάρξ κ.ἄ. Περὶ τῶν τριῶν τελευταίων κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ σημειώσωμεν βραχέα τινα ἐνταῦθα.

Ὁ Φώϊερμαχ († 1892) κατήντησεν εἰς ὀξείαν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἰδεοκρατίαν τοῦ Ἐγέλου. Ἐνῶ κατὰ τοῦτον πραγματικὸν εἶνε τὸ πνεῦμα ἢ αἱ γενικαὶ ἰδέαι, διδάσκει ὁ μαθητὴς ὅτι πραγματικὴν ὑπαρξιν κέκτηται μόνον τὸ καθ' ἕκαστον, τὸ αἰσθητόν. Ἄλλ' ὅ,τι κατέστησεν αὐτὸν γνωστὸν εἶνε ἡ περὶ τῆς θρησκείας φιλοσοφία του. Τοὺς θεοὺς δημιουργεῖ ὁ πόθος. Ὁ θεὸς λοιπὸν εἶνε ἀπλῶς ἡ ἔκφρασις τῆς ἰδίας ἡμῶν νοσταλγίας, δημιουργούμενος κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. Ἡ ἰδιότης λ.χ. τῆς προσωπικότητος, τὴν ὁποίαν ἀποδίδομεν εἰς τὸν θεόν, σημαίνει ὅτι ἡμεῖς οἱ ἴδιοι θεωροῦμεν τὸν προσωπικὸν βίον ὡς ὑψίστην ἀξίαν. Ὁ θεὸς εἶνε τὸ βιβλίον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔγραψεν ὁ ἄνθρωπος τὰ ὑψιστα αὐτοῦ συναισθήματα καὶ νοήματα.

Βιαιότερον πλήττει τὴν ἰδεοκρατίαν τοῦ Ἐγέλου ὁ Στίρνερ († 1856), ὅστις ἐκπροσωπεῖ θαυμαστὸν διὰ τὴν λογικὴν του συνέπειαν ἀτομισμὸν καὶ ἀναρχισμόν, θεωρῶν τὸ ἀτομικὸν Ἐγὼ ὡς τὸ ὑψίστον, εἰς τὸ ὁποῖον ὀλόκληρος ὁ ὑπόλοιπος κόσμος χρησιμεύει ὡς μέσον μόνον πρὸς τὴν

συντήρησιν αὐτοῦ. Μόνον ὁ καθ' ἑκάστον, ὁ συγκεκριμένος ἄνθρωπος ἔχει πραγματικὴν ὑπόστασιν. Πέρα καὶ ὑπεράνω τοῦ ἀτομικοῦ Ἐγὼ οὐδεμίαν δύναμιν ἀναγνωρίζει. Τὸ ἄτομον εἶνε ὁ ἀπόλυτος κύριος, ὅστις οὐδὲν καθήκον ἀναγνωρίζων ἐκμεταλλεύεται τὰ πάντα χάριν τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ζωῆς.

Ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῆς σχολῆς τοῦ Ἐγέλου προῆλθε καὶ ὁ *Καρλ Μάρξ* († 1883), τοῦ ὁποίου αἱ ἰδέαι εἶνε ἐν πολλοῖς ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι πρὸς τὰς τοῦ Στίρνερ. Ὁ Μάρξ ἐφαρμόζει τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον ἐπὶ τῆς ἱστορίας, ἵνα καθορίσῃ δι' αὐτῆς τοὺς παράγοντας, οἵτινες διέπουν τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς. Οἱ παράγοντες οὗτοι εἶνε κατ' αὐτὸν οἰκονομικοί. Οὕτω κατανατᾶ εἰς τὸν διαλεκτικὸν ὑλισμόν, ὅστις οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ἰδεοκρατικὴν διαλεκτικὴν τοῦ διδασκάλου. Αἱ πνευματικαὶ ἰδέαι τοῦ Ἐγέλου ἀντικαθίστανται ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῶν ὑλικῶν δυνάμεων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἔγινεν ὁ ἰδρυτῆς τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις διαρκεῖ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. «Ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς καθορίζει τὸν κοινωνικόν, πολιτικὸν καὶ πνευματικὸν καθόλου βίον. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἀντιστρόφως ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑπάρξεώς του». Ἀλλὰ ἐν τῇ περὶ κοινωνίας θεωρίᾳ τοῦ Μάρξ ἀναγνωρίζει τις εὐκόλως τὸ τριμερὲς σχῆμα τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Ἐγέλου. Ἡ κεφαλαιοκρατία ἀποτελεῖ τὴν ἄρνησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, τῆς ἐπὶ τῆς ἰδίας ἐκάστου ἐργασίας στηριζομένης. Ἀλλὰ ἡ κεφαλαιοκρατικὴ παραγωγή δημιουργεῖ μετὰ φυσικῆς ἀναγκαιότητος τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἄρνησιν. Ἐντεῦθεν γεννᾶται νέα τις τάξις πραγμάτων, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ καθ' ἑκάστον καὶ ἡ κεφαλαιοκρατία συγχωνεύονται τρόπον τινὰ εἰς μίαν ἀνωτέραν ἐνό-

τητα. Αὕτη συνίσταται εἰς τὴν ἔλευθέραν συνεργασίαν καὶ τὸ κοινὸν δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς.

ΠΟΛΕΜΙΟΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΙΔΕΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Φίχτε, τοῦ Σέλλιγγ καὶ τοῦ Ἐγγέλου ἀφωρμήθη μὲν ἀπὸ τοῦ Καντίου, ἀλλὰ δὲν ἔμεινε πιστὴ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς κριτικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας. Ταυτοχρόνως πρὸς αὐτοὺς ἐμφανίζεται καὶ ἄλλη τις σειρά φιλοσόφων, οἵτινες διαπνέονται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς φιλοσοφίας ταύτης καὶ τῶν ὁποίων αἱ ἰδέαι δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἀντίθεσις πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἐκείνων. Σημαντικώτατοι μεταξὺ αὐτῶν εἶνε ὁ Φρεῖς, ὁ Ἐρβαρτος καὶ ὁ Σοπεγχάουερ.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΟΥ ΚΑΝΤΙΟΥ ΥΠΟ ΤΟΥ ΦΡΕΙΣ

Ὁ Φρεῖς (1843) τραπείσ κατ' ἀρχὰς πρὸς τὴν θεολογίαν ἀπεξενώθη βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Χριστιανισμοῦ. Αἱ φιλοσοφικαὶ του ἰδέαι ὠριμάζουσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λέσσιγγ, Χέρδερ, Σίλλερ, Γκαῖτε, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Ἰακώβι καὶ τοῦ Καντίου. Περὶ τὴν φιλοσοφίαν τούτου ἀσχολεῖται ἰδιαιτέρως, μετασχηματίσας αὐτὴν καὶ συμπληρώσας. Κατὰ τὸν Φρεῖς οὐσία τοῦ λόγου εἶνε ἡ αὐτενέργεια, ἣτις ὅμως ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν αἰσθήσεων, αἵτινες διεγείρουσιν αὐτὴν. Ἐν αὐτῷ διακρίνει αὐστηρῶς μεταξὺ τῆς ἀμέσου ἐνεργείας καὶ τῆς ἐμμέσου γνώσεως διὰ τοῦ νοῦ. Τοῦ τελευταίου τούτου τὸ ἔργον συνίσταται εἰς τὴν ὑψωσιν τῆς ἀμέσου γνώσεως τοῦ λόγου, τῆς ὁποίας

σκοτεινὸν συναίσθημα ἔχομεν, εἰς ἔμμεσον καὶ σαφῆ τῆ βοηθεία τῆς ἐννοίας. Ἀποστολὴ τῆς φιλοσοφίας εἶνε ἡ ἀνίχνευσις καὶ ἡ παραγωγὴ ὅλης τῆς ἐκ τῶν προτέρων γνώσεως ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ λόγου διὰ μεθοδικῆς αὐτο-παρατηρήσεως. Σκοπὸς δὲ τοῦ ἔργου τούτου τῆς φιλοσοφίας εἶνε ἡ ἀπόδειξις τῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος τῶν γνώσεων ἐκείνων. Αἱ γνώσεις αὗται ὑπάγονται ὑπὸ τὴν κατηγορίαν ἢ τοῦ ἀληθοῦς, τουτέστιν ὑπὸ τὸν νόμον τῆς ἀναγκαιότητος ἐνότητος, ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ καλοῦ. Εἰς τὸ ἐκ τῶν προτέρων περιεχόμενον τοῦ λόγου συγκαταλέγει ὁ Φρεῖς καὶ τὰς ἰδέας, εἰς τὰς ὁποίας ἀποδίδει ὑπερβατικὴν πραγματικότητα, διότι μόνον αὗται, ὡς ἀναγκαῖαι, τέλειαι καὶ εἰς τὸ σύνολον τῶν ὄντων ἀναφερόμεναι γνώσεις τοῦ λόγου, κέκτηνται ἀπεριόριστον ἀντικειμενικὸν κῦρος. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὴν ἐμπειρίαν καλεῖ ὁ Φρεῖς τὴν ἐκ τῶν ἰδεῶν ἀπορρέουσαν γνῶσιν πίστιν. Ἐνεκα τῶν ὀρίων, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἀνθρώπινον λόγον ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος, παρέχει ἡ πίστις ἀρνητικὴν μόνον γνῶσιν τοῦ αἰωνίου. Συνίσταται δὲ ἡ γνῶσις αὕτη εἰς τὴν διαίσθησιν τοῦ αἰωνίου ἐν τῷ πεπερασμένῳ. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ὑπερβατικὴ πραγματικότης τῶν ἰδεῶν, τὴν ὁποῖαν συμπεραίνει ὁ Φρεῖς ἐκ τῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὸ ὑποκείμενον ἀναφερομένου καθολικοῦ κύρους αὐτῶν, εἶνε ἀστήρικτος. Παρὰ ταῦτα ἡ προσπάθεια αὐτοῦ ὅπως παραχωρήσῃ εἰς τὴν θρησκείαν τὴν θέσιν, ἣτις ἀρμόζει εἰς τὴν σημασίαν αὐτῆς, δὲν ἔμεινεν ἀκαρποφόρητος, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ περὶ τῆς διαισθήσεως τοῦ αἰωνίου ἐν τῷ πεπερασμένῳ. Αἱ ἐργασίαι τοῦ Ρ. Ὄττο καὶ τοῦ Γ. Μπουσσέτ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς σήμερον, συνδεομένη πρὸς τὴν ἀναβίωσιν καθόλου τῆς ἰδεοκρατικῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ παρόντι καὶ πρὸς τὴν νέαν τρο-

πὴν τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν βαθυτέραν ἔρευναν τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου.

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΙΔΕΟΚΡΑΤΙΑ ΤΟΥ ΕΡΒΑΡΤΟΥ

Ἐνῶ ὁ Σοπεγγάουερ προσεγγίζει μὲν πρὸς τὸν Κάντιον ἐν τῇ θεωρητικῇ αὐτοῦ φιλοσοφίᾳ, ἀπομακρύνεται δ' αὐτοῦ ἐν τῇ πρακτικῇ, εὐρίσκεται ὁ Ἐρβαρτος (1786-1841) εἰς ἀντίστροφον πρὸς αὐτὸν σχέσιν, εἰ καὶ αἱ κεντρικαὶ ἰδέαι καὶ τῆς θεωρητικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας συμφωνοῦσι καθόλου πρὸς τὰς τοῦ μεγάλου φιλοσόφου. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Φίχτε κατ' ἀρχάς, ἐπιχειρεῖ ἔπειτα ὑπὸ τὸ κράτος τῶν πραγματοκρατικῶν αὐτοῦ ροπῶν καὶ τῆς ἀποστροφῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν ρομαντικὴν φιλοσοφίαν δριμὺν ἔλεγχον κατὰ τῆς φιλοσοφίας ἐκείνου, ἀπὸ τῆς ὁποίας παρὰ ταῦτα ἔχει οὐσιώδη μέρη τῆς κοσμοθεωρίας του. Ὁ Ἐρβαρτος καίπερ ζῶν ἐν τοῖς χρόνοις ρομαντικῆς κινήσεως καὶ ποιητικῶν φιλοσοφημάτων, ἀπαιτεῖ ἀκριβῆ φιλοσοφίαν στηριζομένην ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ ἔσχε παροδικὴν ἐπίδρασιν, ὅτε ἡ γερμανικὴ ἰδεοκρατία ἀπώλεσε τὴν ἐπὶ τῶν πνευμάτων δύναμιν αὐτῆς καὶ ὁ κόσμος ἐπόθει φιλοσόφους ἱκανοποιοῦντας τὴν πρὸς τὰ πράγματα ἀνάγκην καὶ δυναμένους νὰ προσαρμόσωσι τὰς ἰδέας αὐτῶν πρὸς τὰ πορίσματα καὶ τὴν νοοτροπίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ὁ Ἐρβαρτος ἀφορμᾶται πρὸς τὴν μεταφυσικὴν του ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι αἱ ἔννοιαι, εἰς τὰς ὁποίας ἄγει ἡμᾶς ἡ ἐμπειρία, εἶνε πλήρεις ἀντιφάσεων καὶ ὅτι συνεπῶς παρίσταται ἀνάγκη ὠρισμένων μεθόδων πρὸς ἄρσιν τῶν ἀντιφάσεων τούτων. Ἡ πραγματικότης, τῆς ὁποίας πειρώμεθα νὰ γίνωμεν κύριοι διὰ τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν, ἐξαρτᾶται μὲν ἐξ ὑποκειμενικῶν ὄρων, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ εἶνε δυνατόν νὰ παραχθῇ ἐξ αὐτῶν. Διὰ

τοῦτο τὸ καθαρὸν καὶ ἀπὸ πάσης ὑποκειμενικῆς ἀναγνω-
ρίσεως ἐλεύθερον εἶναι δέον νὰ ἐρευνᾶται ἀνεξαρτήτως
τῶν μορφῶν, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸ τὸ ὑποκεί-
μενον. Τοῦτο πράττει ἡ ὄντολογία, ἡ ὁποία ἐρευνᾷ τὸ
πρᾶγμα καὶ τὰς ιδιότητας αὐτοῦ, διακρίνουσα ἀπ' αὐτοῦ
τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον, οἵτινες εἶνε συνδεδεμένοι μετὰ
τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου. Τὸ πρᾶγμα δὲ δὲν εἶνε ἓν,
ἀλλὰ πολλά, ὡς παρὰ Λεϊβνιτίῳ. Ἡ ποιότης αὐτῶν εἶνε
εἰς ἡμᾶς ἀγνώστος. Συμφωνεῖ λοιπὸν ὁ Ἐρβαρτος ἐνταῦθα
μετὰ τοῦ Καντίου θεωρῶν τὸ πρᾶγμα ποιοτικῶς ἀγνώρι-
στον. Μόνον τὰς σχέσεις τῶν πολλῶν τούτων πραγμάτων
πρὸς ἀλλήλα δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν ὅπωςδῆποτε. Ἐκ
πραγματικῶν δυνάμεων τῶν παραστάσεων ἀποτελεῖται καὶ
ἡ ψυχὴ, τὴν γνῶσιν τῶν ἐσωτερικῶν καταστάσεων τῆς
ὁποίας ἀνάγκη νὰ συμπληρώνωμεν ἐκ τῆς μεταφυσικῆς. Ὁ
μηχανισμὸς τῶν παραστάσεων τούτων δύναται νὰ καθορι-
σθῆ κατὰ μαθηματικὸν τρόπον, ὡς τὰ φαινόμενα τῆς
φυσικῆς. Εἶνε στατικὴ καὶ μηχανικὴ τοῦ πνεύματος. Ἐν
τῇ ἠθικῇ καθορίζει ἐκ τῶν σχέσεων τῶν βουλήσεων πρὸς
ἀλλήλας πέντε ἠθικὰς ιδέας. Ἐξ αὐτῆς δὲ ἐξαρτᾶ, ὡς ὁ
Κάντιος, τὴν θρησκείαν. Αὕτη ἀποστολὴν ἔχει νὰ πα-
ρηγορῇ τοὺς πάσχοντας καὶ νὰ βελτιώνη τοὺς ἁμαρτω-
λοὺς ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ, ὅστις εἶνε τὸ πραγματικὸν
κέντρον ὅλων τῶν ἠθικῶν ιδεῶν. Ἐπὶ τῆς ψυχολογίας
καὶ τῆς ἠθικῆς στηρίζει τὰς παιδαγωγικάς του θεωρίας,
αἵτινες ἤσκησαν μεγίστην ροπὴν ἐπὶ τῶν μετ' αὐτόν. Αἱ
ἀρχαὶ τῆς παιδαγωγικῆς ταύτης εἶνε τὸ εὐπλαστον τοῦ
παιδός, τοῦ ὁποίου ἡ μόρφωσις εἶνε διὰ τοῦτο δυνατὴ·
ἡ ἔννοια τῆς ἀτομικότητος καὶ ὁ μεταξὺ διδασκαλίας καὶ
ἀγωγῆς ἀδιάσπαστος σύνδεσμος. Ἰδανικὸν τῆς τελευταίας
ταύτης εἶνε ἡ προσωπικότης, τὴν ὁποίαν καλλιεργοῦμεν
διὰ τῆς διεγέρσεως πολυμεροῦς διαφέροντος, σκοπὸς δὲ
αὐτῆς ἡ μόρφωσις τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ χαρακτήρος.

Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται ὀνομαστοὶ παιδαγωγικοί, συνεπλήρωσαν τὰς παιδαγωγικὰς θεωρίας καὶ μεθόδους τοῦ Ἑρβάρτου καὶ ἀπήλλαξαν αὐτὰς ἀπὸ τῶν μονομερειῶν αὐτῶν.

Η ΒΟΥΛΗΣΙΑΡΧΙΑ ΤΟΥ ΣΟΠΕΓΧΑΟΥΕΡ

Ὁ Σοπεγχάουερ (1788-1860) εἶνε ὁ πρῶτος μέγας ἀντιπρόσωπος τῆς ἀπαισιοδοξίας ἐν τῇ νεωτέρᾳ φιλοσοφίᾳ. Ἦτο υἱὸς πλουσίου ἐμπόρου, ὅστις προώριζεν αὐτὸν διὰ τὸ ἐμπορικὸν στάδιον παρὰ τὴν πρὸς σπουδὴν ἔφεσιν αὐτοῦ καὶ ἠνάγκασεν αὐτόν, ὅπως ἀκολουθήσῃ ἐμπορικὰ καὶ γενικὰ μαθήματα. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του κατώρθωσε νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς μελέτας, τὰς ὁποίας ὠνειροπόλει. Μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν, ὅπως ἀναλάβῃ πανεπιστημιακὴν ἔδραν ἐν Βερολίνῳ ἀποχωρεῖ εἰς ὅλως ἰδιωτικὸν βίον. Διατρίβων τὸ πλεῖστον ἐν Φραγκφούρτῃ καὶ ἀγνοούμενος ὑπὸ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος φιλοσόφων. Καὶ αὐτὸ τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον παραμένει ἐπὶ μακρὸν ἄγνωστον, οὐδεμιᾶς ἀξιωθὲν προσοχῆς. Εἶνε εὐνόητοι ἐντεῦθεν ἡ λύσσα καὶ ὁ σαρκασμὸς κατὰ τῶν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφίας, οἱ ὅποιοι ζῶσιν ἐκ τῆς φιλοσοφίας ἀντὶ νὰ ζῶσι δι' αὐτήν. Ὁ χαρακτήρ τοῦ Σοπεγχάουερ διακρίνεται διὰ τὰς πολλὰς ἀντιφάσεις, ἐξηγουμένας ἐν μέρει καὶ ἐκ τοῦ ἀνίσου γάμου, τοῦ ὁποίου προῖον εἶνε. Περιπαθῆς καὶ ἀνεκπλήρωτος φιλοδοξία ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀκάματος σαρκασμὸς κατὰ τῶν ἀξιῶν τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης ἀφ' ἑτέρου. Προσπάθεια πρὸς κατάδειξιν τῆς ἀνοίας καὶ τῆς ἀπαξίας τῆς ζωῆς καὶ συγχρόνως ἀγωνιώδης μέριμνα περὶ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως. Ὁρμὴ πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς φιλολογικῆς καὶ συγγραφικῆς του ἀξίας, συνδεδεμένη πρὸς ἐπιδεικτικὴν περιφρόνησιν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀπαισιο-

δοξία του εκπηγάζει καὶ ἐκ τοῦ πόθου τῆς ἐκδικήσεως ἀνθρώπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἠρνήθη ἡ ζωὴ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν περιπαθῶν του ἰδανικῶν. Καθόλου δὲ ἡ φιλοσοφία του φέρει πολὺν προσωπικὸν χαρακτήρα, διότι ἡ ἀπαισιοδοξία του εἶνε ἡ ἔκφρασις τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἐγώ. Βαρύνυμος καὶ στοχαστικὸς ταλαιπωρεῖται ὑπὸ τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς δυσπιστίας, αἱ ὁποῖαι λίαν ἐνωρὶς συνετέλεσαν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς ἀπαισιόδοξου βιοθεωρίας του. Ὁ ἴδιος διηγεῖται ὅτι ἔφηβος ἔτι καὶ πρὸ πάσης λογίας ἐκπαιδεύσεως συνησθάνθη τὴν ὀδύνην τῆς ὑπάρξεως, ὡς ὁ Βούδδας κατὰ τὴν θέαν τῆς ἀσθενείας, τοῦ γήρατος καὶ τοῦ θανάτου. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σοπεγχάουερ φέρει κατ' ἀκολουθίαν τὸν χαρακτήρα ὑποκειμενικῆς ἀληθείας, δεικνύει τὸν κόσμον ὀρώμενον διὰ μέσου ὠρισμένης κράσεως. Παρὰ τὴν ἀπαισιοδοξίαν ὅμως αὐτοῦ ἐκτιμᾷ καὶ προσέχει τὰ συγχρόνως περιφρονητέα ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενα ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου. Οὐχὶ ἀδίκως παραβάλλει διὰ τοῦτο αὐτὸν ὁ Κοῦνο Φίσερ πρὸς εὐπορον εἰσοδηματίαν, ὅστις ἀπὸ ἀναπαυτικοῦ ἀνακλίντρου ἐπισκοπεῖ τῇ βοηθείᾳ τηλεσκοπίου τὴν τραγωδίαν τοῦ σύμπαντος ἐν ἐμφανεῖ συγκινήσει καὶ ἔπειτα μεταβαίνων εἰς τὴν οἰκίαν του εὐχαριστημένος, παρακάθηται εἰς πλούσιον δεῖπνον καὶ κατακλίνεται ἐπὶ θερμῆς κλίνης.

Ὁ Σοπεγχάουερ ὀνομάζει ἑαυτὸν τὸν μόνον γνήσιον καὶ ἄξιον μαθητὴν τοῦ Καντίου, ἀποκρούων τὰ μεταφυσικὰ συστήματα τῶν Φίχτε, Σέλλινγκ καὶ Ἐγέλου, ὡς καὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἐρβάρτου. Ἀντιθέτως ἴσταται ἐγγύτερον πρὸς τοὺς ρομαντικοὺς διὰ τῆς ροπῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐνόρασιν καὶ τὴν ἀναλογίαν καὶ διὰ τῆς πλουσίας χρήσεως τῆς φαντασίας, ἡ ὁποία εἶνε παρ' αὐτῷ τόσον ἰσχυρά. Οἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδράσαντες φιλόσοφοι εἶνε ἐλάχιστοι. Παρὰ τὸν Κάντιον ὁ Γκαῖτε, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζε προσωπικῶς, ὁ Πλάτων καὶ ἡ Ἰνδικὴ φιλοσο-

φία, τὴν ὁποίαν ὁμως ἐγνώρισεν ἀκριβέστερον μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ θεμελιώδους ἔργου του, δηλαδή ἔτη τινὰ μετὰ τὸ 1818, ὅτε ἐξέδωκε τὸν «Κόσμον ὡς παράστασιν καὶ ὡς βούλησιν». Ὡς ὁ Κάντιος, οὕτω διδάσκει καὶ ὁ Σοπεγχάουερ ὅτι ἡ γνῶσις μόνον φαινόμενα παρέχει εἰς ἡμᾶς, οὐχὶ λοιπὸν τὰ πράγματα καθ' ἑαυτὰ καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας. Τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον ἄρχεται μετὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι ὁ κόσμος ὑφίσταται μόνον ὡς παράστασις. Πᾶν οὔτινος λαμβάνομεν πείραν ὑπάρχει μόνον διὰ τὴν συνείδησιν ἡμῶν καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποιότητος τῶν ὀργάνων ἡμῶν. Οὔτε τὸν ἥλιον γνωρίζομεν οὔτε τὴν γῆν, εἰμὴ μόνον τὸν ὀφθαλμὸν ἡμῶν, ὅστις βλέπει τὸν ἥλιον καὶ τὴν ἡμετέραν χεῖρα ἢ ὁποία ψαύει τὴν γῆν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀμέσως δεδομένα εἶνε μόνον τὰ αἰσθήματα ἡμῶν. Ἐκ τούτων δὲ συγκροτεῖ ὁ ἡμέτερος νοῦς τὸν κόσμον, ὡς οὔτος ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς, ἐφ' ὅσον κατατάσσομεν τὰ αἰσθήματα ταῦτα συμφῶνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος ἐν χρόνῳ καὶ χώρῳ. Κατὰ ταῦτα ὁ κόσμος τῶν αἰσθήσεων ἡμῶν καὶ τοῦ νοῦ εἶνε προῖον τῆς καθ' ὠρισμένον τρόπον ὀργανωμένης φύσεως ἡμῶν καὶ διὰ τοῦτο κόσμος μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον. Εἶνε αὐταπάτη, ἀπατηλὸν φαινόμενον, πέπλος τῆς Μαγιά κατὰ τὴν Ἰνδικὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Σοπεγχάουερ καὶ παραπέμπει. Εἶνε φανερόν ὅτι ἐφ' ὅσον περιριζόμεθα εἰς τὸν νοῦν δὲν εἶνε δυνατόν νὰ χωρήσωμεν πέρα τοῦ φαινομενικοῦ τούτου κόσμου, τοῦ «κόσμου τῆς παραστάσεως», οὐδὲ νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὴν ὀπισθεν αὐτοῦ κειμένην πραγματικότητα. Ἐν ἀντιθέσει νῦν πρὸς τὸν Κάντιον διδάσκει ὁ Σοπεγχάουερ ὅτι ἡ πραγματικότης αὕτη, «τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ» δὲν ἐκφεύγει τῆς ἡμετέρας γνώσεως. Διότι ὑπάρχει κατ' αὐτὸν παρὰ τὴν διὰ τοῦ νοῦ γνῶσιν καὶ ἄλλη ὁδός, ἢ ὁποία μόνη ὁδηγεῖ

εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τοῦ κόσμου. Ἡ ὁδὸς αὕτη εἶνε ὁ βυθισμὸς εἰς τὸ ἴδιον ἡμῶν ἐγώ. Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἐσωτερικὸς ἡμῶν κόσμος ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὑπάρξεως ἀνάγκη νὰ εἶνε τὸ πρᾶγμα καθ' αὐτὸ εὐρετὸν ἐν ἡμῖν. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τούτῳ κόσμῳ ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον συμπίπτουσι καὶ ἔνεκα τούτου ἐν αὐτῷ εὔρηται τὸ σημεῖον ἀπὸ τοῦ ὁποίου λύεται ὁ γόρδιος δεσμὸς τοῦ αἰνίγματος τοῦ κόσμου, τουτέστιν ἐν τῷ ὁποίῳ ἀποκαλύπτεται ἡ ἀληθὴς φύσις τῆς πραγματικότητος καὶ τὸ ὁποῖον παρέχει τὴν κλεῖδα πρὸς κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ σύμπαντος. Ἐν ἡμῖν λοιπὸν, κατὰ τὸν Σοπερχάουερ, συλλαμβάνομεν ἀμέσως, ἄνευ τῆς μεσιτείας τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ νοῦ, τὸ πρᾶγμα καθ' αὐτό, τὸ ὄντως ὄν. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο καθ' αὐτὸ εἶνε ἡ βούλησις. Βαθύτερον πάσης γνώσεως ἐνυπάρχει ἐντὸς ἡμῶν ἡ βούλησις, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται δι' ὄλων ἡμῶν τῶν ὁρμῶν καὶ ὁρέξεων καὶ δι' ὄλων ἡμῶν τῶν συναισθημάτων, διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ μίσους, διὰ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐλπίδος. Ἡ βούλησις αὕτη εἶνε λοιπὸν βούλησις πρὸς τὴν ζωὴν καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἐσωτάτην ἡμῶν φύσιν. Ὅ,τι καλοῦμεν ὕλην εἶνε ἡ ὁρατὴ μορφή τῆς βουλήσεως ταύτης, αἱ δὲ φυσικαὶ δυνάμεις ἀπλαῖ ἐκδηλώσεις αὐτῆς. Αὕτη κινεῖ τοὺς ποταμοὺς ὅπως κατατείνωσι πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν μαγνητικὴν βελόνην ὅπως στρέφεται πρὸς βορρᾶν· αὕτη διαμορφώνει τὰ κρύσταλλα καὶ δημιουργεῖ τὴν συγγένειαν τῶν χημικῶν στοιχείων. Ὁλόκληρος ἡ φύσις ἀποτελεῖ κλίμακα παριστῶσαν τὴν ἐξέλιξιν τῆς βουλήσεως ἀπὸ τῶν στοιχειωδεστάτων μορφῶν μέχρι τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ συνειδήσεως. Ἐν τούτῳ, ὅστις εἶνε ἡ ἀνωτάτη βαθμὶς, ἀνάπτει ἡ βούλησις, ἵνα ἐπιτύχη ἀσφαλέστερον τοὺς σκοπούς της, τὸ φῶς τοῦ νοῦ. Ὁ νοῦς οὗτος ἀναλαμβάνει πλέον τὴν ἡγεσίαν οὐχὶ ὅμως ὡς πραγματικὸς κύριος, ἀλλ' ὡς θεράπων, ὅστις προπορεύε-

ται τοῦ κυρίου του, ἵνα φωτίζη τὰ βήματά του. Μόνον παρὰ ταῖς ὑπερόχοις φύσεσι κατορθώνει ὁ νοῦς νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῆς ἀπάτης, διὰ τῆς ὁποίας σκοτίζει ἡ βούλησις τὸ ὄμμα τῶν πολλῶν, καὶ νὰ ὀδηγήσῃ οὕτως εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ζωῆς ἀπολύτρωσιν. Κατὰ ταῦτα τὴν βούλησιν θεωρεῖ ὁ Σοπεγιάουερ ὡς τὸν λόγον τῶν ὄντων καὶ τῆς ὑπάρξεως, ὅστις ὡς μόνον σκοπὸν ἔχει ἑαυτόν, τὸ εἶναι χάριν αὐτοῦ τούτου τοῦ εἶναι, εἶνε δηλαδὴ βούλησις πρὸς τὴν ζωὴν. Ἐν πᾶσι δρᾷ καὶ κινεῖται ἄλογος, τυφλὴ καὶ ἀκάματος ὁρμὴ πρὸς τὴν ζωὴν. Ἐνεκα τούτου ἡ ὑπαρξις εἶνε κατ' ἀνάγκην πλήρης ἀνησυχίας καὶ πόνου. Ἡ δυσαρέστησις, ἡ ὀδύνη, εἶνε τὸ κεφάλαιον τοῦ πραγματικοῦ. Ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐαρέστησις δὲν εἶνε παρὰ χίμαιρα, ἐμφανιζομένη ὁσάκις διὰ μίαν στιγμὴν κατασιγασθῆ ἡ αἰωνία πρὸς τὴν ζωὴν ὁρμὴ. Διὰ τοῦτο ζωὴ ἰσοδυναμεῖ πρὸς πόνον. Τὸν πόνον τοῦτον τῆς ὑπάρξεως περιγράφει ὁ Σοπεγιάουερ μετὰ δυνάμεως ἀριστοτεχνικῆς. Ἡ λύπη ὑπερτερεῖ ἄπειρον ὅσον τῆς χαρᾶς. Ἡ θλίψις, ἡ μέριμνα, ὁ φόβος εἶνε τὸ περιεχόμενον τῆς ὑπάρξεως. Τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν ἄλλο γνωρίζει καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς εἰμὴ τὸν διαρκῆ ἀγῶνα περὶ ὑπάρξεως, συνδεδεμένον μετὰ τῆς ἀσφαλοῦς πεποιδήσεως ὅτι καὶ αὕτη ἐν τέλει μέλλει νὰ ἀπολεσθῆ. Ὅσάκις δὲ ἤθελε συμβῆ νὰ γίνωμεν κύριοι τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν καὶ ἀπαλλαγῶμεν τοῦ ἀγῶνος πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὴν ἀπλήν ζωὴν ἐπιτηδείων, καταλαμβάνει παρενθὺς ἡμᾶς τὸ φοβερόν κενὸν καὶ ἡ πλήξις, ἣτις εἶνε ἴσως ὀδυνηροτέρα τῆς προτέρας ἐκείνης καταστάσεως. Οὕτω ὁ μὲν βίος τῶν κατωτέρων τάξεων εἶνε διαρκῆς πάλη πρὸς τὴν στέρησιν καὶ τὴν ἀνάγκην, ὁ δὲ τῶν ἀνωτέρων ἀδιάλειπτος ἀγὼν πρὸς τὴν πλήξιν. Τοιαύτη ζωὴ δὲν εἶνε ἀξία νὰ ζῆ αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἐὰν τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων ἐξακολουθῆ νὰ ζῆ, τοῦτο

ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν θάρρους ὅπως τερματίσῃ τὸν βίον. Ὁ βίος οὗτος ὡς ὅλον μὲν θεωρούμενος ἀποτελεῖ τραγωδίαν, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον δὲ κωμωδίαν. Ἡ καθ' ἡμέραν ζωὴ καὶ αἱ ταλαιπωρίαι τῆς στιγμῆς, ἡ ἑβδομάς μετὰ τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτῆς, τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν φόβων, ἡ ὥρα μετὰ τῶν ἀπογοητεύσεων αὐτῆς, ὅλα ταῦτα δὲν εἶνε παρὰ ἀσυνάρτητοι σκηναὶ κωμωδίας. Ἐν συγκρίσει ὅμως πρὸς αὐτὰς ἡ ζωὴ ὡς ὅλον, μετὰ τῶν ματαίων αὐτῆς προσπαθειῶν, τῶν διαψευδομένων ἐλπίδων καὶ τῶν ἀποτυχιῶν αὐτῆς, παρέχει πάντοτε τὴν ὄψιν τραγωδίας, τὴν τελευταίαν σκηνὴν τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ὁ θάνατος. Ὁ ὄχλος δὲν ἔχει συνείδησιν τῆς δυστυχίας ταύτης τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἡ μεγαλοφυΐα συναισθάνεται καὶ διαγιγνώσκει αὐτὴν καὶ ἀντιλαμβανομένη τὴν χίμαιραν κατανοεῖ ὅτι ἡ ζωὴ εἶνέ τι τὸ ἄσκοπον καὶ ἀνάξιον τοῦ κόπου.

Πρὸς τὴν βούλησιν συνδέεται κατ' ἀνάγκην ὁ πόνος. Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς ἀθλιότητος τῆς ζωῆς ἀπαλλαγὴ εἶνε δυνατόν νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τῆς ἀρνήσεως τῆς βουλήσεως. Πρὸς τὴν ἀρνήσιν ταύτην, ἣτις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν, ὑπάρχουσι διάφοροι τρόποι. Εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶνε ἡ τέχνη. Ὅταν βυθιζώμεθα ἀσυναισθήτως εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἔργων τῆς τέχνης, ἡ βούλησις σιγᾶ καὶ ἡ ἀτομικότης ἡμῶν ἀφανίζεται τρόπον τινὰ ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ. Οὕτω λησμονοῦμεν ὅτι ἀποτελοῦμεν μέρος τοῦ κόσμου τούτου. Ἀλλ' ἡ διὰ τῆς τέχνης ἀπολύτρωσις αὕτη οὔτε πλήρης εἶνε οὔτε διαρκῆς, ἐπειδὴ ἡ τέχνη μόνον παροδικὴν εἰρήνην παρέχει. Εἷς διαρκῆ καὶ πλήρη ἀπολύτρωσιν κατανατᾶ μόνος ὅστις ἤθελε φθάσει εἰς παντελῆ θανάτωσιν τῆς βουλήσεως πρὸς τὴν ζωὴν δι' ἀγίου βίου καὶ δι' ἀσκήσεως. Ἡ ἀρνήσις τῆς βουλήσεως ταύτης διὰ τοῦ παντελοῦς ἀποκλεισμοῦ ὅλων τῶν ἐλατηρίων, τὰ ὁποῖα κινουῦσιν εἰς προᾶξιν, ἀποτελεῖ τὸν ὑψιστὸν σκοπὸν τῆς φι-

λοσοφίας τοῦ Σοπεγχάουερ. Ὁ ἅγιος καὶ ὁ ἀσκητὴς εἶνε κατ' αὐτὸν τὸ ἰδανικόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ὁ ἴδιος δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἀκολουθήσῃ ἐν τῇ πράξει. Μόνον οὗτοι κατορθώνουσι πλήρη ἄρσιν τῆς βουλήσεως πρὸς τὴν ζωὴν. Ἀσκησις ὅμως δὲν εἶνε στέρησις, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιδιώκεται ἡ μακαριότης ἐν ἄλλῳ τινὶ κόσμῳ, ἀλλ' ἡ ἀκουσία συνέπεια τῆς θανατώσεως τῆς βουλήσεως. Τὴν κατάστασιν ταύτην τῆς ψυχικῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀπὸ πάσης ἐπιθυμίας ἀπαλλαγῆς καλεῖ ὁ φιλόσοφος Νιρβάνα. Ταύτην ἀγνοεῖ ὅστις ὡς ἐσχάτην πραγματικότητα θεωρεῖ τὸν αἰσθητὸν κόσμον. Τοῦναντίον εἶνε ἡ μόνη καὶ ἀληθῆς πραγματικότης δι' ὄντινα ἐγνώρισεν αὐτὴν διὰ τῆς θανατώσεως τῆς βουλήσεως, διὰ τὸν μέγαν ἀσκητὴν καὶ τὸν μέγαν ἅγιον. Ὅ,τι ὑπολείπεται μετὰ τὴν παντελῆ ἄρσιν τῆς βουλήσεως εἶνε ἐν πάσῃ περιπτώσει μηδὲν δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶνε ἀκόμη πλήρεις τῆς βουλήσεως. Ἀλλὰ καὶ τανάπαλιν, δι' ἐκείνους ὅσοι ἐνέκρωσαν τὴν βούλησιν εἶνε μηδὲν ὁ κόσμος οὗτος ὁ τόσον πραγματικὸς τῶν ἡλίων καὶ τῶν γαλαξιών. Τὸ κήρυγμα τοῦτο τῆς νεκρώσεως τῆς βουλήσεως ἔχει πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τὸ περίφημον ἐν Βενάρες κήρυγμα τοῦ Βούδδα, τοῦ ὁποίου τὴν διδασκαλίαν ἐγνώρισεν ἀκριβέστερον ὁ Σοπεγχάουερ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ θεμελιώδους ἔργου του περὶ τοῦ κόσμου ὡς βουλήσεως καὶ παραστάσεως. Εἰς τὴν περὶ ζωῆς ἀντίληψιν, ἡ ὁποία διαπνέει τὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ φιλοσόφου τῆς ἀπαισιοδοξίας, παρέχει ὁ μέγας τῶν Ἰνδῶν προφήτης κλασσικὴν ἔκφρασιν ἐν τῷ κηρύγματι ἐκείνῳ. Οὕτω ἡ φιλοσοφία τοῦ Σοπεγχάουερ σημαίνει ἀπὸ πολλῶν ἐπόψεων εὐρωπαϊκὴν ἔκφρασιν ἰδεῶν καὶ ἰδανικῶν, ἅπερ χιλιάδας ἐτῶν πρότερον εἶχον ὠριμάσει καὶ ἐξαγγελθῆ ἐν Ἰνδία. Οὐδὲν τὸ παράδοξον ὅτι τὸ γραφεῖον τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου ἐκόσμη ἀνδριάς τοῦ Βούδδα ὡς *genius loci*. Ὡς ὁ Φίχτε, Σέλλιγγ καὶ Ἐγγελοσ, δὲν ἐμμένει καὶ ὁ Σοπεγχάουερ εἰς τὰ ὅρια, ἅπερ ἐ-

θεσεν ὁ Κάντιος, ἀλλὰ ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἀναζητεῖ ἐν τῷ Ἐγῶ τὸ σημεῖον, διὰ τοῦ ὁποίου φθάνομεν ἀπὸ τοῦ φαινομένου εἰς τὸ πρᾶγμα καθ' αὐτό. Μετ' αὐτῶν χωρεῖ πρὸς τὸν «μυστικισμόν», πρὸς τὴνμίαν ἀρχήν, ἐξ ἧς ἀπορρέει πᾶσα καθόλου συνείδησις καὶ ἡ ὁποία ἔχει ρίζας βαθυτέρας τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀτόμου. Ἐξ ἄλλου ὅμως χωρίζει βαθὺ χάσμα τὸν Σοπεγκάουερ ἀπὸ τῶν συστηματικῶν ἐκείνων φιλοσόφων τῆς γερμανικῆς ιδεοκρατίας. Τὸ «ἀπόλυτον» τοῦ Σοπεγκάουερ δὲν εἶνε ὄν ἀνελισσόμενον κατὰ σκοπόν, δὲν εἶνε πνεῦμα· ἀλλὰ τυφλὴ καὶ ἄσκοπος βούλησις. Τὸ πνεῦμα, ἡ νόησις, ὁ λόγος, ἀποτελεῖ ἀπλοῦν ὄργανον τῶν ὁρμῶν. Ἡ ἱστορία εἶνε πεδῖον τυφλῶν παθῶν, ὁ δὲ βίος τῶν ἀτόμων φαῦλος κύκλος ἄνευ νοήματος. Ἡ ἀρχὴ τοῦ παντός εἶνε παράλογος καὶ μὴ δεκτικὴ λόγου. Ὡς πρὸς τοῦτο προσεγγίζει ὁ Σοπεγκάουερ πρὸς τὸν Σέλλιγγ τῆς τελευταίας περιόδου. Παρὰ τῷ φιλοσόφῳ ὅμως τούτῳ ἡ κοσμικὴ ἐξέλιξις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὑπερνίκησιν τοῦ τυφλοῦ καὶ ἀλόγου, εἰς τὴν πνευματοποίησιν τοῦ λόγου τοῦ παντός, ὅστις εἶνε θείας φύσεως. Τουναντίον ὁ Σοπεγκάουερ διδάσκει ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη νόησις, καίπερ ἀπλοῦν ὄργανον τῆς βουλήσεως, διαγιγνώσκει ἐν τέλει τὴν σατανικὴν φύσιν τοῦ ἀλόγου τούτου ὄντος καὶ ἐπιφέρει τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀπολύτρωσιν διὰ τῆς ἀρνήσεως τῆς βουλήσεως πρὸς τὴν ζωὴν. «Διὰ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ γράφει τὴν τραγωδίαν τῆς κοσμικῆς βουλήσεως, ἡ ὁποία εἰς τὴν πέμπτην πρᾶξιν σβήνει τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον ἡ ἰδία εἶχεν ἀνάψει». Ἄλλ' ἡ τραγωδία αὕτη βρίθκει καὶ ἄλλων ἀντιφάσεων καὶ ἀσυνεπειῶν, ὡς καὶ ἡ προσωπικότης τοῦ φιλοσόφου. Ὁ Σοπεγκάουερ μεταφέρει, ὡς εὐστόχως ἐλέχθη, πᾶσας τὰς ἀντιφάσεις τῆς φύσεώς του εἰς τὸ σύστημά του. Ἀπὸ τῆς ἀπολύτου ιδεοκρατίας μεταπίπτει ἀποτόμως εἰς τὸν ἀγροικότατον ὕλισμόν. Ἐνῶ κατ' ἀρχὰς θεωρεῖ τὴν ὕλην ἀπλήν παράστασιν, δέχεται ἔπειτα ὅτι καὶ ἡ παρά-

στασις εἶνε ὑλικὸν φαινόμενον. Οὕτω τὸ μεταφυσικὸν μέρος τοῦ ἔργου του τελεῖ εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὸ γνωσιολογικόν. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὰς αἰσθητικὰς καὶ ἠθικὰς ἐπόψεις τοῦ συγγραφέως. Αἱ παραστάσεις τελοῦσι κατὰ τὸν Σοπεγχάουερ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀξιώματος τοῦ λόγου. Ἐπειτα ὁμως ἰσχυρίζεται ὅτι παρὰ τὴν κατ' αἴτιον καὶ αἰτιατὸν γνῶσιν ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις, τοῦ ἀξιώματος ἐκείνου ἀπηλλαγμένη γνῶσις, ἡ αἰσθητικὴ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία. Καὶ ἐνῶ ἡ νόησις ἐμφανίζεται ὡς δημιουργημὰ καὶ θεραπευτικὴ τῆς βουλήσεως, ἀποσεῖει τὸν ζυγὸν καὶ κατορθώνει νὰ θανατώσῃ τέλος τὸν τύραννον.

Εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σοπεγχάουερ ἤρχισε νὰ στρέφεται ἡ προσοχὴ τῶν φιλοσοφούντων κύκλων μετὰ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ κυρίου ἔργου του. Ἐνθουσιώδης ἀπόστολος αὐτῆς ἀνεδείχθη ὁ Φράουενσταϊν, ὅστις ἐπειράθη νὰ ἐξοβελίσῃ τὴν ἀπαισιοδοξίαν ἐκ τῆς φιλοσοφίας τοῦ διδασκάλου. Ὁ Ἐδ. φὸν Χάρτμαν καὶ ὁ Ἰούλιος Μπάνσεν ἀναμιγνύουσιν ἐγγελιανὰ στοιχεῖα μετὰ τῶν ἰδεῶν τοῦ Σοπεγχάουερ. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἄξιοι μνείας εἶνε οἱ Δόϋσσεν καὶ Μάϊνλαϊνδερ. Ὁ Σοπεγχάουερ ἔσχεν ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῶν καλλιτεχνικῶν κύκλων. Οὕτω ὁ Ρ. Βάγνερ προσχωρεῖ ἐν τοῖς ἔπειτα ἔργοις του εἰς τὰς ἐπόψεις τοῦ φιλοσόφου, ἀφοῦ ἤδη πρότερον, πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἐξέφρασεν εἰς τὸν «δακτύλιον τῶν Νιμπελούγγων» καλλιτεχνικῶς κοσμοθεωρίαν συγγενῆ πρὸς τὴν τοῦ Σοπεγχάουερ. Εἰς τοὺς θιασώτας αὐτοῦ ἀνῆκε κατὰ τὴν πρώτην περιόδον του καὶ ὁ Φρειδ. Νίτσε.

Β'— Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας ἐπίστευον ὅτι ἀφορμώμενοι ἀπὸ τῆς καθαρᾶς νοήσεως ἠδύ-

ναντο νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἀπόλυτον γνῶσιν καὶ νὰ διεισδύσωσιν εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων ἄνευ τῆς βοήθειας τῆς ἐμπειρίας, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον περιεφρόνουν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἀνεφάνη σχεδὸν ταυτοχρόνως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ἄλλη τις ροπή, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπερισχύουσι τὰ καθαρῶς πρακτικὰ διαφέροντα, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐκεῖ μὲν τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, ἐνταῦθα δὲ τῆς μεγάλης δυνάμεως, ἣτις ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ ροπή αὕτη ἐκδηλοῦται ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῶν χωρῶν τούτων ὡς ἐνδιαφέρον πρὸς τὰ κοινωνικὰ καὶ πρακτικὰ καθόλου προβλήματα. Συνεπεία τῆς ραγδαίας παρακμῆς τῆς ἰδεοκρατικῆς φιλοσοφίας τῶν Φίχτε, Σέλλιγγ καὶ Ἐγέλου ἀναλαμβάνει ἡ ροπή αὕτη τὴν ἡγεσίαν, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἐνισχύεται ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν γερμανικὴν φιλοσοφίαν τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος ἢ ἐμπειριοκρατικὴν νοοτροπία. Εἰς τὴν ἐνίσχυσιν ταύτην συμβάλλουσιν ἐξαιρέτως καὶ αἱ πρόοδοι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τῇ συνεργίᾳ τῶν ὁποίων παραμερίζεται πλήρως ἢ καθαρῶς παραγωγικὴ μέθοδος τῆς φιλοσοφίας ἐκείνης, ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τοῦ πειράματος. Ἡ ἐν τῇ πράξει ὑπεροχὴ τῆς μεθόδου ταύτης, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνει ταχέως ἢ ἐπιστήμη μέγα πλῆθος ἀσφαλῶν πορισμάτων, εἶνε εἰς ἕκ τῶν κυριωτέρων λόγων τῆς ταχείας αὐτῆς ἐπιβολῆς καὶ ἀναγνωρίσεως. Ἡ μέθοδος αὕτη συνδέεται ἀναποσπᾶστως μετὰ τῆς μηχανοκρατικῆς περὶ τῆς φύσεως ἀντιλήψεως, εἰς τὴν ὁποίαν βάσις ὑπόκειται ἡ περὶ ἀτόμων θεωρία καὶ ἡ ὁποία ἠμπεδώθη διὰ τῶν μεγάλων ἀνακαλίψεων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν μηχανοκρατικὴν ταύτην ἀντίληψιν ὅλαι αἱ ἐν τῇ φύσει μεταβολαὶ δέον νὰ στηρίζωνται ἐπὶ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐν τῷ χώρῳ θέσεως τῶν ἀτόμων, ὀφειλόμεναι κατὰ συνέπειαν εἰς κινήσεις αὐτῶν.

Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως εἶνε κινητήριοι δυνάμεις. Τούτων ἡ ἔρευνα ἀποτελεῖ τὸ ἔργον καὶ τὸν σκοπὸν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες ἀνάγουσι πᾶσαν μεταβολὴν εἰς τοὺς νόμους τῆς μηχανικῆς. Οὕτω ἡ φύσις προσέλαβε τὸν χαρακτῆρα ἐνιαίου τινὸς ὄλου, τοῦ ὁποίου τὰ μέρη συνέχονται πρὸς ἄλληλα ὡς ἀδιάσπαστος ἄλυσος αἰτίων καὶ αἰτιατῶν πειραματικῶς ἀποδεικνυομένων. Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μηχανοκρατικῆς ταύτης ἀντιλήψεως ἐπὶ τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς κατηνέχθη κατὰ τοῦ βιταλισμοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων καίριον πλήγμα, διότι αἱ λειτουργίαι τῆς ζωῆς ἐφαίνετο ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐξηγηθῶν διὰ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημικῆς ἐνεργείας, ἀποκλειομένης πάσης ἄλλης ἀρχῆς πρὸς ἐξήγησιν τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς.

Ο ΥΛΙΣΜΟΣ

Ἡ μηχανοκρατικὴ ἀντίληψις τῆς φύσεως ἀπαιτεῖ ἵνα ὅλα καθόλου τὰ φαινόμενα ἐρμηνεύωνται ἐκ τῆς κινήσεως ὑλικῶν ἀτόμων. Ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀρχῆς ταύτης εἰς τὴν φυσιολογίαν ἄγει εἰς τὴν ἀπόπειραν ὅπως καὶ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ἐρμηνευθῶσιν ἐκ τῶν προϋποθέσεων τῆς χημείας. Εἰς τὰς λειτουργίας δὲ τῆς ζωῆς περιλαμβάνονται ταχέως καὶ τὰ ψυχικὰ καθόλου φαινόμενα. Εἰς τοῦτο μεγάλως συνετέλεσεν ἀφ' ἑνὸς ἡ κατάδειξις τῆς στενῆς συναρτήσεως τοῦ ψυχικοῦ βίου πρὸς τὰς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ὑπὸ τοῦ Δαρβίνου προβληθεῖσα ἐξήγησις τῆς ἐξελίξεως τῶν ὄντων. Δι' αὐτῆς ἐτίθετο ἐκποδὼν τὸ τελευταῖον καὶ σπουδαιότατον ἐμπόδιον τῆς μηχανοκρατικῆς ἀντιλήψεως τῶν ὀργανικῶν ὄντων, ἡ σκοπιμότης, ἐξηγουμένη διὰ τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς κατὰ τὴν προσαρμογὴν τῶν ὀργανισμῶν ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι. Τοιοῦτοτρόπως ἡ φυσιολογία τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἡ δαρ-

Δούβαρι, Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας, τ. Β'